

Oogstverslag Netwerkevenement Rechten van de Veluwe

30 januari 2026
Voor deelnemers en stakeholders

Fotografie: [3C Photography](#)

Waarom we dit event organiseerden

Op 30 januari kwamen mensen samen die elkaar in het Veluwse speelveld niet altijd vanzelf ontmoeten: initiatiefnemers, ecologen, juristen, bestuurders, ondernemers, onderwijs, bewoners en makers. Het event was geen eindpunt, maar een gezamenlijke verkenning: wat verandert er als de Veluwe en het meer-dan-menselijke leven niet alleen onderwerp van beleid zijn, maar een eigen stem krijgen in besluiten die het ecosysteem raken?

Het evenement was twee weken van tevoren al volgeboekt. Dat is geen detail: het laat zien dat er een breed gedeeld gevoel leeft dat “de Veluwe in balans” niet alleen een slogan kan blijven, maar een keuze vraagt over hoe we besluiten nemen, in welke volgorde, en namens wie.

Drie rode draden door alle sessies heen

Door de verschillende break-outs heen klonk een opvallend consistent patroon.

1) Luisteren en leren – in meerdere richtingen

Niet alleen luisteren naar de stemmen van soorten, bodem en water, maar ook luisteren naar elkaar: vanuit verschillende rollen en verschillende instrumenten. Het viel op hoe snel gesprekken rijker worden wanneer ecologie niet het sluitstuk is, maar het vertrekpunt.

2) Druk en kwetsbaarheid benoemen – zonder te versmallen tot één dossier

Mensen benoemden menselijke druk en ruimteclaims als rode draad: verstoring, versnippering, stikstof, licht en geluid, recreatiedruk, waterkwaliteit en bodemkwaliteit. Steeds terugkerend was de vraag: waar is rust nodig, waar is waterlogica leidend, waar breekt samenhang, en wat gebeurt er als natuurprocessen weer ruimte krijgen?

3) Handelingsperspectief – aan de voorkant, in meerdere contexten

De kernverschuiving van de middag: hoe krijgt de Veluwe eerder een plek in ontwerp en besluitvorming – niet pas achteraf bij schade, bezwaar of herstelmaatregelen? Daarbij werd één ding steeds duidelijker: dit kan in heel verschillende contexten tegelijk. Juist die breedte maakt het praktisch.

Oogst per break-out

Break-out: Natuurbeleving. Verbinding organiseren zonder extra druk te creëren

Sascha Vreekamp

Deze sessie startte met een inventarisatie: meer dan de helft van de aanwezigen had al ervaring met het organiseren van natuurbeleving. De groep deed een luistermoment onder de bomen met een teaser van een audio-ervaring, gevolgd door een creatieve, snelle co-creatievorm: borden gingen rond en deelnemers voegden telkens een element toe (werkwoord, onderwerp, plek, doelgroep, doel). Zo ontstonden in korte tijd elf gezamenlijk ontworpen natuurbelevingen.

Wat we scherper zagen

- Natuurbeleving draait om passie overbrengen en verbinding, maar is niet altijd positief: drukte, bellen in het bos, hotspots en onbewuste consumptie kunnen juist vervreemden.
- Daardoor ontstond een scherpe vraag: waar stuur je mensen naartoe als je stilte, rust en echte ontmoeting zoekt – zonder de laatste rustige plekken ook te belasten?
- Hotspots zijn vaak de plekken waar beleidsmakers aan denken bij natuur. Natuurbeleving kan juist helpen om beleidsmakers in contact te brengen met de minder zichtbare natuur: stilte, donkerte, kwetsbaarheid, en de liefde die beschermingsbereidheid voedt.
- Taalverschuiving: wat vaak geluid uit de natuur heet, is eigenlijk de stem van de natuur. Leer kijken, luisteren, voelen – en merk wat dat met keuzes doet.

Wat als kansrijk werd gezien

- Audio-ervaringen als ingang om de relatie met natuur te herontdekken; toepasbaar bij verschillende doelgroepen (o.a. jongeren, maar ook professionals).
- Creatieve werkvormen werken goed: ze leveren snel concrete ideeën op en maken het licht en uitnodigend zonder inhoud te verliezen.

Voorbeelden van ontworpen natuurbelevingen (illustratief voor de rijkdom)

- Een stilte-/luisterervaring op een plek waar je echt stilte kunt horen.
- Een tocht met jongeren die niet begint bij soortenkennis maar bij verwondering en waarnemen.
- Een wandeling met beleidsmakers die eindigt in dichtkunst of reflectie over kleine en grote keuzes.
- Natuurbeleving gekoppeld aan abiotische en biotische factoren (water, bodem, leven) om systeemdenken te laten landen.

Geïnteresseerd?

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdjlUrQdy-2Luw_vyCM3l6kzbT3lcEQ_YvOrrd7iiHrQcOmFTA/viewform

[Informatie over de Luister-ervaring Stemgelijkheid - Door Ard Janssen & Sascha Vreekamp.pdf](#)

Break-out: Juridische en strategische routes – een waaier aan ingangen, passend bij verschillende contexten

Vera Klaver

In deze break-out nam Vera Klaver de deelnemers mee in juridische en strategische routes om de Veluwe – en breder: meer-dan-menselijk leven – een stevigere positie te geven in besluitvorming. De sessie begon met een overzicht van mogelijke ingangen (van internationaal tot lokaal, en van wet- en regelgeving tot organisatiepraktijk), en schoof daarna naar een gesprek over houding, kansen en samenwerking in de Veluwe. Het vertrekpunt was expliciet: we spreken vaak óver de Veluwe, maar wat verandert er als we – stap voor stap – leren spreken mét de Veluwe?

Wat we scherper zagen

Rechten van de Natuur werd niet gepresenteerd als één juridisch ‘instrument’, maar als een verzamelnaam voor meerdere manieren om het speelveld te verschuiven. Sommige routes zijn vooral normerend (een paradigmaverschuiving; het verandert hoe we onze relatie met niet-menselijk leven en ecosystemen zien), andere routes zijn bestuurlijk (het verandert hoe je processen inricht), en weer andere routes zijn juridisch (het verandert wat afdwingbaar is).

Een tweede scherp inzicht: ‘snel’ en ‘stevig’ lopen niet altijd samen. Sommige ingangen zijn relatief snel toepasbaar in de praktijk, terwijl de meest robuuste juridische verankering doorgaans een lange

politieke adem vraagt. Dat pleit niet voor wachten, maar voor parallel bewegen: verschillende contexten kunnen tegelijk stappen zetten, elk met eigen tempo en instrumentarium.

Tot slot werd benadrukt dat decentrale overheden en organisaties geen wachtkamer zijn. Ook zonder formele rechtspersoonlijkheid kunnen gemeenten, provincie, waterschappen en maatschappelijke organisaties experimenteren met vertegenwoordiging, advies, participatie en normstelling – en daarmee de beweging van onderop versterken.

Wat als kansrijk werd gezien

De groep herkende een aantal ingangen die als kansrijk of bruikbaar werden gezien, juist omdat ze aansluiten bij bestaande rollen en processen:

- Internationaal en Europees: op de website <https://ecojurisprudence.org/?map-style=political> zijn (650) voorbeelden te vinden van rechten van de natuur. Earth jurisprudence (de rechtsfilosofie van de aarde) wordt door de VN als de snelst groeiende juridische beweging van het laatste decennium gezien.
- Nationaal: langetermijnroutes zoals grondwettelijke verankering of wetswijzigingen, met grote impact maar hogere drempels.
- Rechtspraak en strategische interventies: in sommige contexten kan jurisprudentie kantelen.
- Decentraal (gemeente/provincie/waterschap): experimenteren met participatie-vormen en beleidsvoorbereiding.
- Organisaties: code natuur afspraak, de natuur vertegenwoordigen in de organisatie door middel van Onboarding Nature of een Zoöp.
- Maatschappij: burgerinitiatief/petitie, insprekrecht, initiatiefvoorstel en andere manieren om legitimiteit en agendering te bouwen.

Interactief deel: positie, visie en bundelen

Na het overzicht verschoof de sessie naar een dialoog rond drie stellingen: (1) hoe verhoud ik mij (of mijn organisatie) tot rechten van de Veluwe, (2) wat is mijn visie, en (3) hoe kunnen we krachten bundelen? De waarde van dit deel zat niet in 'eens worden', maar in zicht krijgen op verschillen in positie en tempo. Niet iedereen kan of wil dezelfde route lopen, maar samenwerking wordt wel makkelijker wanneer duidelijk is waar iemands bijdrage het meest landt.

Wat nodig is om door te bouwen

De sessie eindigde niet met één routekaart, maar met een gedeelde uitnodiging om door te bouwen via meerdere sporen, verbonden door dezelfde ecocentrische kern. Concreet werd genoemd:

- Voorbeelden verzamelen en delen: wat werkt waar al (in gemeenten, organisaties, gebiedsprocessen) en wat kunnen anderen hergebruiken?
- Een gedeeld taalframe oefenen: van spreken óver de Veluwe naar spreken mét de Veluwe, zonder te vervallen in technocratische 'wegingstaal'.
- Per context kiezen wat nu past: snelle experimenten waar dat kan, en langetermijnroutes waar dat nodig is – zonder op elkaar te wachten.
- Leren organiseren: periodiek uitwisselen tussen sporen zodat lessen optellen en de ecocentrische integriteit bewaakt blijft.
- Steun vanuit de samenleving, vanuit verschillende achterbannen.
- Onafhankelijke vertegenwoordiging van het Veluwse ecosysteem.
-

Break-out: Bewegingsopbouw – hoe groeit betrokkenheid zonder te polariseren?

Britt Dragstra

Deze break-out ging over beweging: hoe kan een burgerbeweging rond de Veluwe groeien, welke typen betrokkenheid bestaan er, en wat is nodig om duurzaam door te bouwen? De sessie begon met een korte toelichting over de theorie van *organizing* (bewegingsopbouw), het voorbeeld van de ‘Maas in de Wet’, waarna de deelnemers aan de slag gingen met de bondgenoten boog rondom de Veluwe. Zij definieerden welke organisaties en partijen al actief zijn, op welke manier, welke organisaties, individuen en partijen mogelijk actieve bondgenoten zouden kunnen worden en hoe we deze gezamenlijk kunnen maken met alle stakeholders.

Wat we scherper zagen

De groep maakte een bruikbaar onderscheid in posities die in vrijwel elke maatschappelijke beweging terugkomen:

- actieve bondgenoten (actief voor het concept)
- passieve bondgenoten (positief tegenover het concept)
- een neutrale groep (afwachtend maar open voor het concept)
- passieve opposanten (twijfel/weerstand zonder actie)
- actieve opposanten (actief tegen het concept)

Belangrijk inzicht: bewegingsopbouw vraagt om verschillende strategieën per groep. Eén aanpak werkt niet voor iedereen. En: niet iedereen hoeft activistisch of zichtbaar te zijn om van grote waarde te zijn.

Wat beweging in gang zet

- Meervoudige motieven: mensen haken aan vanuit zorg om natuur, rechtvaardigheid, identiteit, verbondenheid met plek.
- Hoofd, hart en handelen: kennis alleen is onvoldoende; ervaring en emotionele verbondenheid blijken cruciaal voor actiebereidheid.
- Persoonlijke gesprekken: één-op-één gesprekken werden expliciet genoemd als sleutel om betrokkenheid te verdiepen. Daarbij werd gezegd: gesprekken over de Veluwe als leefgebied openen meer dan abstract juridisch jargon; verhalen over concrete plekken landen beter dan algemene principes.

Wat als kansrijk wordt gezien

- Ruimte voor verschillende gradaties van betrokkenheid en verschillende rollen (dragers, verbinders, makers, kennisdragers, stille supporters).
- Aansluiten bij bestaande netwerken en bestaande keuzes in beheer, gebiedsprocessen of lokale initiatieven.
- Bestaande netwerken uitbreiden met kansrijke doelgroepen: Kinderen en jongeren, influencers, ondernemers, politieke partijen.

Wat nodig is om door te bouwen

- Begrip voor verschillende posities (ook voor twijfelaars) zonder direct in voor of tegen te schieten.
- Concrete vervolgesprekken (klein beginnen, vertrouwen opbouwen).
- Herkenbare voorbeelden die abstractie doorbreken en laten zien: dit kan in de praktijk.

Break-out: Stemmen van de Veluwe – een workshop die je niet alleen begrijpt, maar ook voelt

Marian Heezen

In deze breakout stapten deelnemers letterlijk het ecosysteem in. Niet als toeschouwer, maar als stem van een meer-dan-menselijke soort. Door een soort te kiezen, een plek in te nemen op de grote vloerkaart en vanuit die positie te spreken, ontstond een andere soort gesprek: minder abstract, meer relationeel.

Wat we scherper zagen

- De kaart maakt zichtbaar waar iets gebeurt, maar het gesprek schoof vrijwel meteen naar samenhang: water en bodem, rust en verstoring, verbindingen en versnippering, voedselwebben en veerkracht.
- De afhankelijkheden tussen soorten werden niet ervaren als strijdige belangen, maar als natuurlijke verwevenheid (eten en gegeten worden hoort bij het systeem). Frictie werd vooral zichtbaar waar menselijke druk de draagkracht overschrijdt.
- De werkvorm laat iets ervaren dat in veel beleids- en gebiedsgesprekken wegvalt: de Veluwe is één levend geheel. Wie aan één draad trekt, beweegt het web.

Wat het ecosysteem nodig heeft (terugkerende kern)

De post-its en gesprekken lieten een opvallend consistent beeld zien:

- Ruimte en rust als basisvoorwaarde (niet als luxe).
- Verbonden leefgebieden en corridors, zodat soorten kunnen bewegen, uitwijken en zich aanpassen.
- Water als fundament: water vasthouden waar dat kan, kwetsbare zones serieus nemen en kwaliteit bewaken.
- Herstel van kringlopen en als harde randvoorwaarde: minder stikstof.
- Natuurprocessen terug in het hart van beheer: dood hout en kadavers als levensbron; ruimte voor aaseters; het systeem mag rommelig zijn omdat juist dat veerkracht geeft.
- Bewuste keuzes in habitat (heide/bos, grazers, etc.) zonder te versimpelen tot of-of: diversiteit aan habitattypen en optimale omstandigheden waar soorten echt kunnen floreren..

Van werkvorm naar werkelijkheid: wat mensen concreet willen

- Een manier om soorten stemmen en ecosysteem samenhang eerder in besluitvorming te brengen, voordat plannen vastliggen.
- Een herkenbaar format dat herhaalbaar is in verschillende settings: sessies, gebiedstafels, onderwijs, organisatieprocessen.
- De wens om de ecocentrische integriteit te bewaken: geen versmalling tot één menselijke spreker voor de levenden, maar een set van stemmen/rollen die de breedte van het ecosysteem representeert, en op termijn kan worden ondersteund door digitale hulpmiddelen voor schaalbaarheid en consistentie.

Geïnteresseerd?

[Stemmen van de Veluwe Workshop](#)

Wat we als gezamenlijke oogst meenemen

1) De Veluwe vraagt om systeemherstel, niet om symptoombestrijding

De terugkerende kern is helder: water en bodem vormen de basis; minder stikstof, meer rust en betere verbindingen zijn randvoorwaarden; natuurprocessen horen terug in het hart van beheer. Dit is geen lijstje wensen, maar een samenhangende systeembeschrijving: als je aan één knop draait zonder de rest te zien, verlies je effect. In de gesprekken over juridische routes werd dat systeemdenken expliciet gemaakt: ‘natuur’ is als woord soms te breed, en natuur “denkt” niet in doelen. Het gaat om het beschermen van natuurlijke systemen en levensgemeenschappen—en waar dat helpt, om concreter te spreken over soorten en ecologische relaties, zodat keuzes toetsbaar blijven.

2) De Veluwe een stem geven is niet één instrument, maar een ontwerpkeuze

De middag maakte zichtbaar dat “stem” op meerdere manieren vorm kan krijgen: in participatie, in ontwerp- en besluitvorming, in governance-afspraken, in onderwijs en in verbeelding/beleving. Het gaat niet om één magische oplossing, maar om het structureel toevoegen van een ontbrekende actor in systeemontwerp. In de break-out over juridische en strategische routes kwam daarbij een belangrijk spanningsveld op tafel: sommige mensen zien Rechten van de Natuur vooral als instrument om een fundamentele verschuiving te ondersteunen—van mensgericht naar natuurgericht denken en handelen, “de mens terug de natuur in”. Tegelijk werd het gesprek scherp gehouden met kritische vragen: voegt Rechten van de Natuur aantoonbaar iets toe aan effectiviteit en borging, of creëren we vooral ‘meer regels’? Benutten we bestaande wetten en instrumenten (binnen het huidige stelsel, waaronder de Omgevingswet) eigenlijk wel zo effectief als kan? En hoe voorkom je een tegenreactie als het concept wordt ingezet voor een dubbele agenda of te

instrumenteel wordt gebruikt? Ook praktische vragen kwamen langs die je serieus moet nemen als je dit volwassen wilt maken: hoe verhouden rechten zich tot plichten en aansprakelijkheid, en hoe ga je om met schade (bijvoorbeeld bij een omvallende boom)? Juist dit soort vragen helpen om de stap van idee naar werkbaar ontwerp te maken.

3) Beweging groeit via meerdere ingangen

Niet iedereen haakt aan op “rechten” als frame. Voor sommigen opent natuurbeleving, voor anderen governance of juridisch, voor weer anderen praktische gebiedskeuzes. De middag bevestigde: hoe meer ingangen, hoe breder en stabielere de beweging kan groeien – mits de ecocentrische kern herkenbaar blijft. In het gesprek over de toekomst van de Veluwe werd dat concreet: er is veel samenwerking infrastructuur (onder meer tussen gemeenten en andere partijen) en het is verstandig daarbij aan te sluiten. Maar samenwerking op zichzelf geeft natuur nog geen stem. Zoals iemand het scherp formuleerde: “de optelsom van belangen op de Veluwe is niet gelijk aan het belang van de Veluwe.” Dat is precies de reden waarom het ontwerp van vertegenwoordiging en besluitvorming zo cruciaal wordt.

Hoe nu verder? Parallele sporen die elkaar voeden

We zien parallelle sporen. Gemeenten, gebiedscoalities, maatschappelijke initiatieven, juridische trajecten en kennisontwikkeling bewegen in verschillende ritmes en met verschillende instrumenten. Daarom willen we niet alles in één volgorde gieten, maar meerdere sporen naast elkaar faciliteren.

Samenhang bewaken we niet via regie, maar via drie gedeelde ankers:

- dezelfde ecocentrische kern (de Stem van meer-dan-menselijk leven wordt erkend),
- transparantie over onderbouwing en aannames (wat weten we, wat nemen we aan, wat is betwist), en
- een gezamenlijke leeragenda (ervaringen delen, verbeteren, hergebruiken).

Hieronder de sporen zoals ze uit de middag logisch naar voren komen:

Spoor A – Lokale besluitvorming en beleid

Doel: de stem van meer-dan-menselijk leven vóórin processen krijgen, voordat ontwerpen vastklikken.

Eerstvolgende stap: in één of meer lopende processen een herkenbaar “moment van de Veluwe” creëren (vormvrij: kan met soorten stemmen, ontwerpprincipes, toetsvragen), zodat het ontwerp zich eraan kan spiegelen.

Wat vraagt commitment: mensen die dit in hun lokale context kunnen dragen – met gevoel voor timing, taal en besluit ritme.

Aanscherping uit de dialoog: natuur moet niet pas achteraf “tegenover” bevoegde gezagen komen te staan, maar aan tafel zitten in de voorbereiding en het ontwerp—juist om onnodige polarisatie en juridische escalatie te voorkomen.

Spoor B – Ecologisch gebiedsproces en beheerpraktijk

Doel: in deelgebieden concreet werken aan rust, water logica, verbinding en draagkracht, met partijen die daar dagelijks mee te maken hebben.

Eerstvolgende stap: één deelgebied kiezen waar je de systeem vragen expliciet maakt (rust/water/versnippering) en vertaalt naar keuzes en spelregels.

Wat vraagt commitment: een veilige samenwerking waarin ecologische grenzen startpunt zijn, niet onderhandelingspunt.

Spoor C – Vertegenwoordiging en governance

Doel: structurele vertegenwoordiging organiseren die ecocentrisch blijft, niet afhankelijk van toevallig enthousiasme of één persoon.

Eerstvolgende stap: kwaliteitscriteria en minimale werkvormen formuleren (wie kan spreken, op basis waarvan, met welke checks).

Wat vraagt commitment: een kleine bewakersrol van integriteit (geen centralistische sturing).

Aanscherping uit de dialoog: wees visionair, maar ontwerp spelregels zó dat vertegenwoordiging zo min mogelijk politiseert en zo veel mogelijk het ecosysteem belang centraal zet. Definieer daarnaast zorgvuldig wat je vertegenwoordigt: de Veluwe staat niet los van omliggende systemen; representatie moet die connectiviteit erkennen, met een heldere ‘definiërende samenhang’ (landschap/hydrologie én historische verwevenheid met bewoning/ontginning).

Spoor D – Juridische en institutionele verankering

Doel: meerdere juridische/bestuurlijke mogelijkheden parallel verkennen en activeren, passend bij context en tempo.

Eerstvolgende stap: per context bepalen welk type verankering nu al kansrijk is en welke randvoorwaarden daarvoor nodig zijn.

Wat vraagt commitment: zorgvuldige onderbouwing, realistische verwachtingen, en samenwerking in plaats van eilandjes.

Aanscherping uit de dialoog: bewaar de rechtsstaat en neem kritische vragen serieus (toegevoegde waarde boven bestaand stelsel, risico op tegenreactie, rechten/plichten/aansprakelijkheid), zodat het spoor niet kwetsbaar wordt voor het verwijt ‘symboolpolitiek’ of ‘meer regels zonder effect’.

Spoor E – Kennis, data en schaalbaarheid

Doel: de stemmen versterken met transparante kennis (ecologie, drukfactoren, samenhang) en later met hulpmiddelen die herhaalbaarheid en consistentie vergroten.

Eerstvolgende stap: experimenteren met tools die inzetbaar zijn in sessies en ruimtelijke ontwikkelingsprocessen.

Wat vraagt commitment: afspraken over brongebruik, transparantie en een lerende verbetercyclus.

Aanscherping uit de dialoog: juist omdat “natuur” breed is, helpt dit spoor om de vertaalslag te maken naar soorten, relaties en systeemcondities zodat “stem” niet vaag wordt, maar toetsbaar.

Spoor F – Verbeelding, beleving en cultuur

Doel: legitimiteit en verbondenheid versterken; mensen laten voelen wat er op het spel staat en taal/beelden ontwikkelen die verbinden.

Eerstvolgende stap: belevingsvormen ontwikkelen die niet alleen raken, maar ook terugvertalen naar keuzes over rust/water/verbinding.

Wat vraagt commitment: makers en begeleiders die kwaliteit bewaken en de verbinding leggen met de andere sporen.

Aanscherping uit de dialoog: bewaar de betekenis van het begrip RvdN (of de taal die je kiest) zodat het niet vervaagt zoals 'duurzaamheid' in veel contexten is gebeurd.

Aanhaakpunten en vervolg

Om door te bouwen delen we de komende periode:

- een terugkoppeling van de opbrengst (dit verslag is een start),
- een overzicht van waar mensen al actief zijn en waar nieuwe initiatieven kunnen landen, en
- een uitnodiging om aan te haken op het spoor dat past bij jouw rol, netwerk en tempo.

Als je de enquête nog niet hebt ingevuld: dat helpt om zichtbaar te maken wie waar energie op heeft (en welke sporen al vanzelf op gang komen). Het is een manier om parallelle initiatieven te ondersteunen zonder ze te centraliseren. Tot slot een praktische randvoorwaarde uit de breakout: funding en capaciteit moeten worden georganiseerd; zonder middelen blijft energie versnipperen of tijdelijk, terwijl dit onderwerp een lange adem vraagt.

Slot

Wat op 30 januari voelbaar werd, is dat “de Veluwe een stem geven” geen abstract ideaal hoeft te blijven. Het kan praktisch, in meerdere contexten tegelijk, en met ruimte voor verschil in tempo en rol. De middag bracht een beweging in beeld die niet één pad nodig heeft, maar wel één gedeelde kern: het meer-dan-menselijke leven doet ertoe – en krijgt een eigen stem aan de voorkant van besluiten.